

Aktion 1005 to kryptonim ściśle tajnej niemieckiej operacji, która miała na celu zatarcie śladów masowych zbrodni dokonanych w okresie II wojny światowej. Polegała ona m.in. na lokalizowaniu grobów masowych, wydobywaniu zwłok ofiar i ich spaleniu. Następnie szczątki były czasem dodatkowo mechanicznie niszczone a potem wrzucane do rzek albo rozrzucone na polach uprawnych. W ten sposób zniszczono setki masowych grobów związanych z ludobójstwem, które miało miejsce w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1939-1945. Podobne działania zostały przeprowadzone także w ok. 30 miejscach kaźni z Pomorza Gdańskiego – były to groby ofiar zamordowanych jesienią 1939 r. w ramach *Intelligenzaktion*, której celem była fizyczna eksterminacja szeroko rozumianych polskich elit społecznych oraz politycznych, jak i osoby umysłowo chore w ramach akcji T4.

Cel projektu

'Archeologia *Aktion 1005*' jest pierwszą interdyscyplinarną oraz międzynarodową próbą nowego spojrzenia na materialne ślady związane z operacją tuszowania przez Niemców śladów masowych zbrodni poprzez wydobywanie zwłok ofiar z grobów masowych i ich następne palenie na stosach. Projekt ma na celu odnalezienie takich lokalizacji na Pomorzu Gdańskim, gdzie Niemcy od drugiej połowy 1944 r. prowadzili akcję ekshumacyjną. Chodzi w nim o odnalezienie materialnych dowodów akcji 1005 – obszarów, z których wydobyto zwłok ofiar, punktów, gdzie były one palone oraz gdzie następnie resztki zostały ukryte. Będą one dokumentowane przy wykorzystaniu najnowocześniejszych metod i narzędzi badawczych (np. fotogrametria, skanowanie 3D). Ujawnione dowody tuszowania masowych zbrodni (np. spalone szczątki ludzkie, węgle drzewne, gleba, artefakty) będą przedmiotem specjalistycznych i interdyscyplinarnych analiz z zakresu m.in. antropologii i medycy sądowej, geochemii czy też archeobotaniki, by wymienić tylko część zakładanych do realizacji prac.

Opis badań

Badania mają przede wszystkim charakter archeologiczny i mają pozwolić przy wykorzystaniu różnych źródeł, metod i narzędzi na odnalezienie materialnych śladów związanych z *Aktion 1005*. Obejmują one prace gabinetowe, działania z zakresu archeologii nieinwazyjnej oraz inwazyjnej. Kwerendy archiwalne oraz cały szereg analiz specjalistycznych z obszaru antropologii i medycy sądowej, geochemii, archeobotaniki i wiele innych mają pozwolić na wielowymiarowe opracowanie dowodów zacierania masowych zbrodni – tym właśnie będą odnalezione spalone szczątki ludzkie, drewno ze stosów ciałopalnych, gleba z jam grobowych czy też chociażby ujawnione artefakty.

Projekt ma charakter holistyczny – chodzi w nim o poznanie przeszłości (organizacja i przebieg *Aktion 1005* na Pomorzu Gdańskim w drugiej połowie 1944 r.) oraz zbadanie współczesnej roli i znaczenia badanych miejsc zbrodni. Środowisko i natura była bardzo ważne dla oprawców – tak jesienią 1939 jak i w 1944 r., kiedy realizowano akcję ekshumacyjną. To właśnie lasy stanowiły głównie miejsca zbrodni. Stąd też częścią badań będą prace etnograficzne realizowane w ramach nowego i ważnego nurtu jakim jest antropologia środowiskowa. W ten sposób przeszłość i teraźniejszość danych miejsc będzie stanowiła przedmiot zainteresowania zespołu badawczego.

Powody, dla których podjęta została ta tematyka badawcza

Badania stanowią rozwinięcie doświadczeń zebranych na przestrzeni ostatnich lat, kiedy prowadziłem badania grobów masowych z okresu II wojny światowej. Kierują mną względy naukowe – przekonanie, że archeologia może dostarczyć nowej wiedzy oraz dowodów na temat tego ściśle tajnego procesu jakim była *Aktion 1005*. Prace mają także ważny element etyczny – ofiary ludobójstwa nie powinny być poukrywane w lasach w nieoznaczonych dołach i jamach.

Najważniejsze spodziewane efekty

Badania mają doprowadzić do odnalezienia materialnych śladów związanych z *Aktion 1005* na Pomorzu Gdańskim. Efekty będą miały ważny społeczny, kulturowy, historyczny i humanitarny aspekt – pozwolą na odnalezienie szczątków ofiar, możliwą identyfikację oraz zapewnienie godnego pochówku na poświęconej ziemi. Z naukowego punktu widzenia, seria artykułów w prestiżowych, zagranicznych czasopismach naukowych będzie stanowiła najważniejszy rezultat kilkuletnich, interdyscyplinarnych oraz międzynarodowych badań naukowych dotyczących 'materialności' *Aktion 1005*. Jest to pierwszy tego rodzaju projekt w polskiej, europejskiej i światowej nauce.